

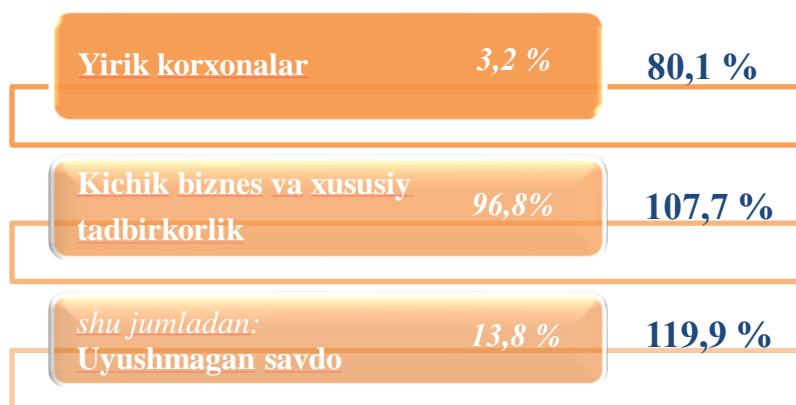
VII. CHAKANA SAVDO TOVAR AYLANMASI

Statistik ma’lumotlar jamiyatda sodir bo‘layotgan ijtimoiy iqtisodiy hodisa va jarayonlarni tavsiflash va boshqarishning eng muhim vositasidir. Hozirda yuqori sifatlilik statistik ma’lumotlardan foydalanmasdan davlat siyosatida to‘g‘ri boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonsiz. Shular qatorida savdo statistika ko‘rsatkichlarini shakillantirish ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Jumladan, ulgurji va chakana savdo hamda umumiy ovqatlanish korxonalarini savdo aylanmasi statistikasi ko‘rsatkichi shular jumlasidan.

2024-yil 1-aprel holatiga chakana savdo sohasida faoliyat ko‘rsatayotgan tijorat korxonalarini soni 2 856 tani tashkil etib, shundan, faoliyat ko‘rsatayotgan yirik korxonalar soni 83 tani, kichik korxonalar va mikrofirmalar soni 2 773 tani tashkil qildi.

Shu jumladan, savdo sohasida yuridik shaxs tashkil etmasdan faoliyat olib borayotgan YATTLar va uyushmagan savdo (jismoniy shaxslar)ning kuzatuvlar asosida yig‘ilgan ma’lumotlar, chakana savdo ko‘rsatkichlariga kiritilgan.

Chakana savdo aylanmasining asosiy ko‘rsatkichlari

Yuqorida qayd etilgan tadbirkorlik subyektlari faoliyati natijasida, 2024-yilning yanvar-mart oylarida respublikaning chakana savdo tovar aylanmasi 2 388,5 mlrd. so‘mni tashkil etib, 2023-yilning yanvar-mart oylariga nisbatan 106,5 % ga yetdi.

Jumladan, yirik korxonalarining tovar aylanmasi 76,9 mird. so‘mni (o‘shish sur‘ati 80,1 %), kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining tovar aylanmasi 2311,6 mlrd. so‘mni (o‘shish sur‘ati 107,7 %), shundan uyushmagan savdo aylanmasi 330,2 mlrd. so‘mni (o‘shish sur‘ati 119,9 %) tashkil etdi.

Chakana savdo aylanmasida yirik korxonalar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining hajmi va o‘shish sur‘atlari
(2024-yil yanvar-mart oylari)

Chakana savdo aylanmasi – savdo sohasida yakuniy iste‘mol uchun aholiga tovarlarni donalab yoki ko‘p bo‘lmagan miqdorlarda naqd pulga (bank kartalari orqali) sotishni nazarda tutuvchi faoliyat.

	Jami mlrd. so‘m	2023-yil yanvar-mart oylariga nisbatan, foizda	Yirik korxonalar mlrd.so‘m	2023-yil yanvar-mart oylariga nisbatan, foizda	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mlrd.so‘m	2023-yil yanvar-mart oylariga nisbatan, foizda
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	2 388,5	106,5	76,9	80,1	2 311,6	107,7
Nukus sh.	501,5	108,0	19,7	100,0	481,9	108,4
<i>tumanlar:</i>						
Amudaryo	205,4	106,4	4,1	98,9	201,3	106,6
Beruniy	148,3	107,4	7,6	74,8	140,7	110,0
Bo‘zatov	17,7	109,8	0,1	93,4	17,7	109,9
Qorao‘zak	106,0	104,9	0,3	87,6	105,7	105,0
Kegeyli	67,3	104,9	0,2	72,6	67,1	105,1
Qo‘ng‘irot	181,2	105,0	4,3	112,4	176,9	104,8
Qonliko‘l	83,5	105,1	0,0	41,9	83,4	105,2
Mo‘ynoq	25,2	104,0	0,1	81,1	25,1	104,1
Nukus	70,3	107,9	0,2	70,9	70,1	108,1
Taxiatosh	97,3	102,4	20,7	55,0	76,5	133,5
Taxtako‘pir	79,2	106,5	0,2	65,8	79,0	106,6
To‘rtko‘l	274,8	104,5	9,6	104,7	265,2	104,4
Xo‘jayli	210,0	106,8	3,3	94,1	206,7	107,0
Chimboy	126,8	111,4	2,7	103,1	124,1	111,6
Shumanay	50,7	106,3	0,2	110,7	50,5	106,3
Ellikqal‘a	143,3	107,0	3,6	100,0	139,7	107,2

2024-yilning yanvar-mart oylarida 2023-yilning yanvar-mart oylariga nisbatan respublikaning Chimboy (111,4 %), Bo‘zatov (109,8 %), Nukus (107,9 %) tumanlari va Nukus shahrida (108,0 %) chakana savdo tovar aylanmasining eng yuqori o‘shish sur‘atlari qayd etildi.

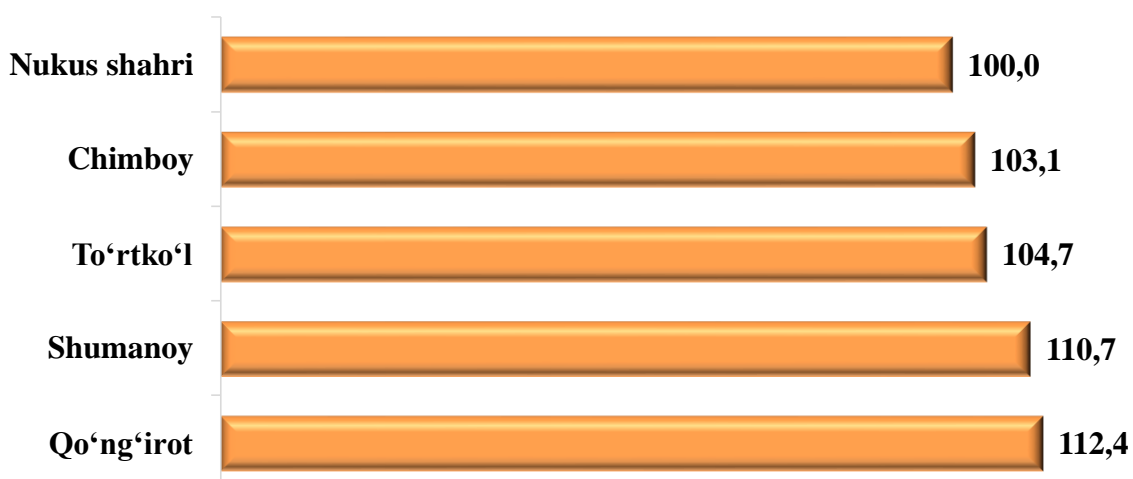
Chakana savdo tovar aylanmasi tarkibi

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo tovar aylanmasi hajmi statistik hisob-kitoblarga ko‘ra, 2 311,6 mlrd. so‘mni tashkil etib, 2023-yilning yanvar-mart oylariga nisbatan 107,7% ga o‘tdi. Respublika miqyosida ushbu sektorning jami chakana savdo tovar aylanmasidagi ulushi 96,8 % ni tashkil etdi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalarining eng yuqori o‘shish sur‘atiga ega hududlar (foizda)

Yirik korxonalarining eng yuqori o‘shish sur‘atiga ega hududlar (foizda)

Chakana savdo tovar aylanmasi tarkibida yirik korxonalarining tovar aylanmasi hajmi, 2023-yilning yanvar-mart oylariga nisbatan 80,1 % ni va 76,9 mlrd. so‘mni tashkil qildi. Bu esa umumiy savdo hajmining 3,2 % ulushiga to‘g‘ri keldi.

**Aholi jon boshiga nisbatan chakana savdo tovar aylanmasi
hajmi va o‘shish sur‘atlari**

2024-yilning yanvar-mart holatiga o‘rtacha aholi jon boshiga chakana savdo tovar aylanmasi 1 190,8 ming. so‘mni (2023-yilning yanvar-mart oylariga nisbatan 105,1 %) tashkil etdi.

Hududlar kesimida ma‘lumot

	Hajmi ming. so‘m	O‘shish sur‘atlari, foizda
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	1 190,8	105,1
Nukus sh.	1 475,5	106,4
<i>tumanlar:</i>		
Amudaryo	966,4	104,6
Beruniy	721,9	105,3
Bo‘zatov	809,6	109,8
Qorao‘zak	1 947,8	104,3
Kegeyli	898,6	104,1
Qo‘ng‘irot	1 331,5	103,9
Qonliko‘l	1 548,3	103,7
Mo‘ynoq	750,2	103,7
Nukus	1 301,4	105,9
Taxiatosh	1 266,4	101,7
Taxtako‘pir	2 035,7	106,5
To‘rtko‘l	1 199,1	102,6
Xo‘jayli	1 629,1	105,5
Chimboy	1 094,8	110,8
Shumanay	872,3	105,6
Ellikqal‘a	836,8	105,0

Ushbu ko‘rsatkichni hududlar kesimida solishtirilganda eng yuqori hajm Taxtako‘pir (2 035,7 ming. so‘m), Qorao‘zak (1 947,8 ming. so‘m) va Xo‘jayli (1 629,1 ming. so‘m) tumanlari hissasiga to‘g‘ri keldi.

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning mulkchilik shakllari bo‘yicha chakana tovar aylanmasi

	<i>mlrd. so‘m</i>	<i>2023-yil yanvar- martiga nisbatan foiz hisobida</i>	<i>yakunga nisbatan foiz hisobida</i>
Jami	2 388,5	106,5	100,0
<i>shu jumladan mulkchilik shakllari bo‘yicha:</i>			
davlat mulki	-	-	-
nodavlat mulki	2 388,5	106,5	100,0
undan fuqarolarning hususiy mulki	1 045,6	107,2	43,8

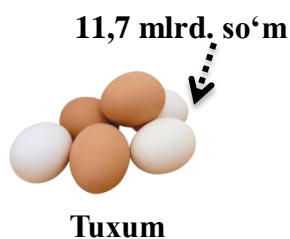
Savdo korxonalarining chakana savdo aylanmasi hajmi 2024 yilning yanvar-martida 1 012,6 mlrd. so‘mni tashkil qilib, o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 102,0 foizni tashkil etgan.

Yakka tartibdagi tadbirkorlikning jami chakana savdo hajmi joriy yilning yanvar-mart oylarida 1 375,9 mlrd. so‘mni tashkil etib, o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 110,0 foizga o‘tdi.

2024-yilning yanvar-martida chakana savdo aylanmasi tarkibi

	<i>mlrd. so‘m</i>	<i>2023-yil yanvar-martiga nisbatan foiz hisobida</i>	<i>yakunga nisbatan foiz hisobida</i>
Chakana tovar aylanmasi	2 388,5	106,5	100,0
<i>shu jumladan:</i>			
savdo korxonalari	1 012,6	102,0	42,4
Yakka tartibdagi tadbirkorlik	1375,9	110,0	57,6
<i>shundan:</i> uyushmagan sektor (tashkil etilmagan savdo faoliyati)	330,2	119,9	13,8

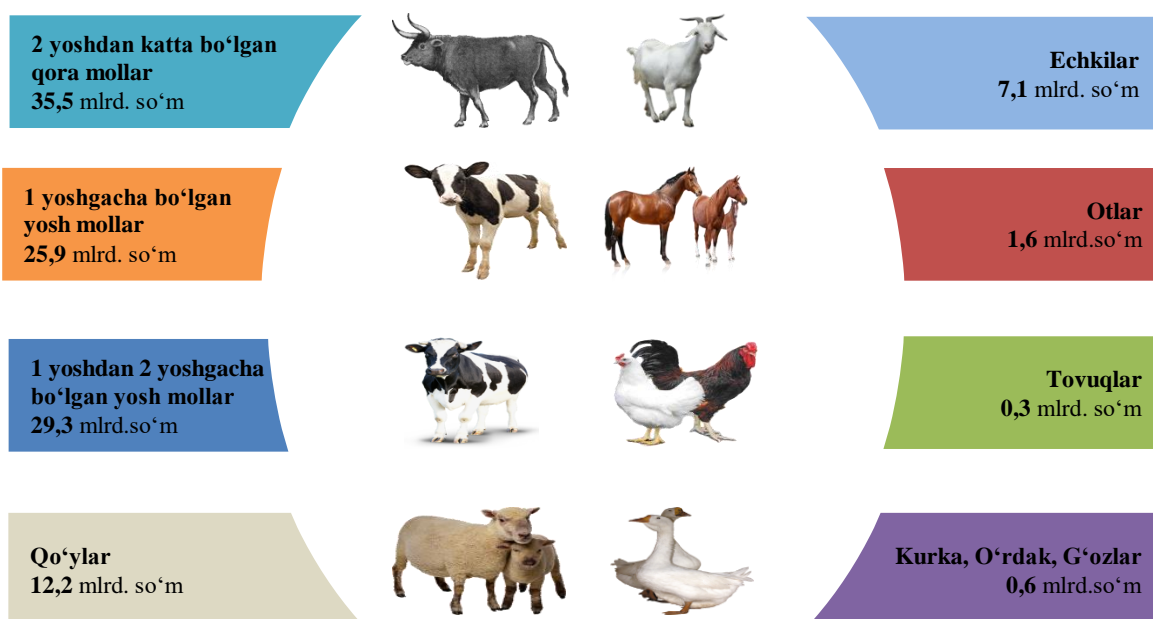
Uyushmagan savdo tovar aylanmasi

2024-yilning yanvar-mart oylarida Respublikaning barcha hududlarida joylashgan dehqon bozorlarida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari sotuvchi jismoniy shaxslarning tanlama kuzatuvi o‘tkazildi. Kuzatuv natijalariga ko‘ra savdo aylanmasi hajmi 217,7 mlrd. so‘mni tashkil etdi. Bunda asosiy yirik hajm yangi uzilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlari savdosiga (99,2 mlrd. so‘m) to‘g‘ri keldi.

Uyushmagan savdo tovar aylanmasi: chorva (parranda) bozorlari

2024-yilning yanvar-mart oylarida Respublikaning barcha hududlarida joylashgan chorva (parranda) bozorlarida parrandalar va chorva mollarini sotuvchi jismoniy shaxslar tanlama kuzatuvi o‘tkazildi. Kuzatuv natijalariga ko‘ra savdo aylanmasi hajmi 112,5 mlrd. so‘mni tashkil etdi. Bunda har hil yoshdagi qora mollar savdosi 90,7 mlrd. so‘mni, qo‘y va echkilar 19,3 mlrd. so‘mni, otlar 1,6 mlrd. so‘mni, parrandala 0,9 mlrd. so‘mni tashkil etdi. Savdo aylanmasining to‘liq tarkibi quydagi ko‘rsatkichlarda o‘z aksini topgan:

Ichki savdo ko‘rsatkichlarini shakllantirishda uyushmagan savdo tovar aylanmasi ham hisoblanadi. Bunga dehqon (oziq-ovqat) bozori hamda chorva mollari, parrandalar va boshqa hayvonlar bozorida jismoniy shaxslar tomonidan amalga oshirilgan savdo hajmlari kiradi. Uyushmagan savdo tarkibiga jismoniy shaxslar (dehqonlar)ning uy xo‘jaligida o‘z kuchlari bilan yetishtirgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hisobga olinadi.

**Uyushmagan savdo aylanmasida dehqon* va chorva
(parranda) bozorlarining asosiy ko‘rsatkichlari**
(2024-yil yanvar-mart oylari)

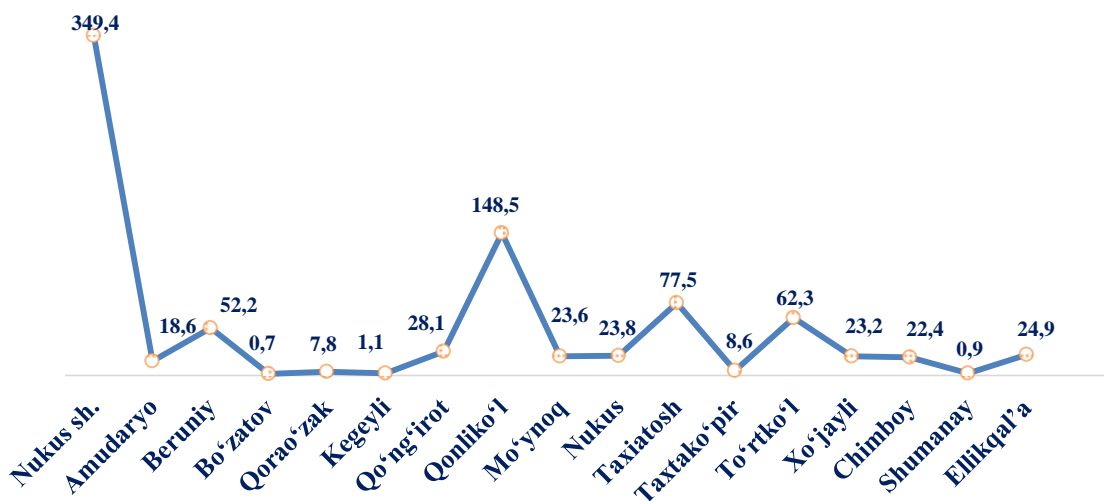
	Jami mlrd.so‘m	2023-yil yanvar- mart oylariga nisbatan, foizda	Dehqon bozorlari, mlrd.so‘m	2023-yil yanvar- mart oylariga nisbatan, foizda	Chorva bozorlari, mlrd.so‘m	2023-yil yanvar- mart oylariga nisbatan, foizda
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	330,2	119,9	217,7	128,7	112,5	105,8
Nukus sh.	42,9	142,2	32,6	176,2	10,3	88,5
<i>tumanlar:</i>						
Amudaryo	24,3	118,6	19,5	155,0	4,8	60,8
Beruniy	31,7	120,9	22,3	138,1	9,4	92,9
Bo‘zatov	6,1	118,5	5,5	175,0	0,6	32,9
Qorao‘zak	13,7	105,7	12,3	153,9	1,4	28,1
Kegeyli	15,5	103,5	9,1	99,6	6,4	109,7
Qo‘ng‘irot	18,7	108,3	10,3	96,6	8,4	125,9
Qonliko‘l	12,1	106,3	5,3	75,4	6,8	154,5
Mo‘ynoq	3,6	103,8	3,6	165,2	-	-
Nukus	16,7	115,5	6,0	66,9	10,8	192,2
Taxiatosh	14,6	337,4	7,9	292,5	6,7	390,5
Taxtako‘pir	16,6	115,3	8,7	98,4	7,9	141,6
To‘rtko‘l	47,5	101,6	25,0	87,0	22,5	124,5
Xo‘jayli	20,2	108,7	15,5	136,1	4,7	65,0
Chimboy	28,1	143,7	17,7	147,7	10,4	138,3
Shumanay	7,7	121,2	5,5	142,9	2,2	87,7
Ellikqal‘a	10,3	114,0	5,3	94,6	5,0	145,2

* – xo‘jalik yurituvchi subyektlar va yakka taribdagi tadbirkorlar (YATT)ni qo‘shmagan holatda;

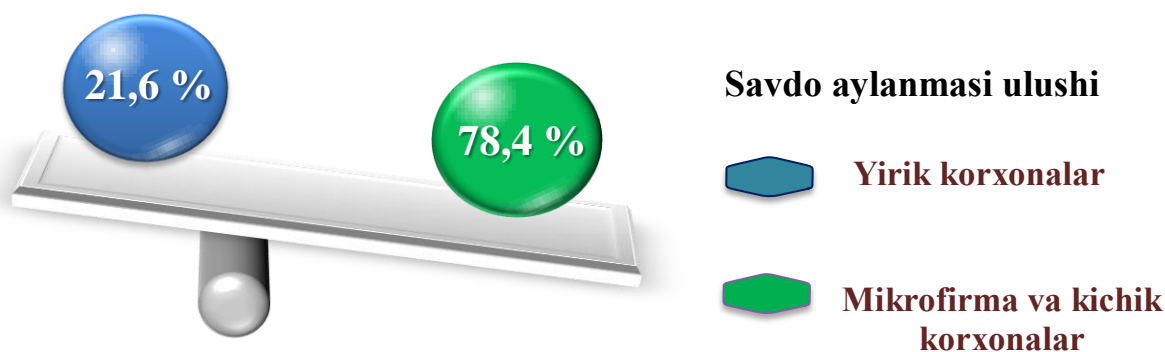
– jismoniy shaxslar (dehqonlar)ning uy xo‘jaligida o‘z kuchlari bilan yetishtirgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlari va chorva (parranda) mollari sotilishi hisobga olingan.

Ulgurji savdo tovar aylanmasi – qayta sotish maqsadida sotib olingan va tadbirkorlik faoliyatida foydalanish yoki o‘z foydalanishi (qayta ishlash) uchun uchinchi tomon tashkilotlari va yakka tartibdagi tadbirkorlarga o‘zgartirmagan holda jo‘natilgan tovarlarning qiymati, ushbu tovarlar uchun haq to‘lanadigan yoki to‘lanmaganligidan qat’iy nazar.

Hududlar kesimida ulgurji savdo tovar aylanmasi hajmi,
mlrd. so‘mda

Respublika bo‘yicha 2024-yilning yanvar-mart oylarida ulgurji savdo tovar aylanmasi 873,6 mlrd. so‘mni tashkil etib, 2023-yilning mos davriga nisbatan 18,4 % ga o‘sd.

Kichik biznes subyektlarining ulgurji savdo aylanmasidagi ulushi 685,2 mlrd. so‘mni tashkil qilib, 2023-yilning mos davriga nisbatan 104,2 %ga to‘g‘ri keldi. Respublikada ushbu sektorning ulgurji savdo hajmidagi ulushi 78,4 % ni tashkil qildi.

Ulgurji savdo tovar aylanmasida yuqori o‘sish sur‘atlariga ega yirik korxonalar Nukus shahrida (118,5 %) va Taxiatosh tumanida (62,0 %) kuzatildi.

Ulgurji savdo aylanmasida yirik korxonalar, kichik biznes subyektlarining hajmi va o‘sish sur‘atlari
(2024-yil yanvar-mart oylari)

	Jami mlrd.so‘m	2023-yil yanvar- mart oylariga nisbatan, foizda	Yirik korxonalar mlrd.so‘m	2023-yil yanvar- mart oylariga nisbatan, foizda	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mlrd.so‘m	2023-yil yanvar- mart oylariga nisbatan, foizda
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	873,6	118,4	188,4	234,9	685,2	104,2
Nukus sh.	349,4	101,4	4,4	118,5	345,0	101,2
<i>tumanlar:</i>						
Amudaryo	18,6	96,8	-		18,6	96,8
Beruniy	52,2	98,1	-		52,2	104,0
Bo‘zatov	0,7	96,1	-		0,7	96,1
Qorao‘zak	7,8	98,0	-		7,8	98,0
Kegeyli	1,1	74,8	-		1,1	74,8
Qo‘ng‘irot	28,1	99,6	-		28,1	99,6
Qonliko‘l	148,5	1 407,2	138,4		10,1	95,3
Mo‘ynoq	23,6	103,7	-		23,6	103,7
Nukus	23,8	103,9	-		23,8	103,9
Taxiatosh	77,5	87,0	45,6	62,0	32,0	203,7
Taxtako‘pir	8,6	104,7	-		8,6	104,7
To‘rtko‘l	62,3	102,4	-		62,3	102,4
Xo‘jayli	23,2	104,7	-		23,2	104,7
Chimboy	22,4	102,5	-		22,4	102,5
Shumanay	0,9	104,8	-		0,9	104,8
Ellikqal‘a	24,9	106,7	-		24,9	106,7

Statistik ko‘rsatkichlarga izohlar

Chakana savdo – savdo sohasida yakuniy iste‘mol uchun aholiga tovarlarni donalab yoki ko‘p bo‘lmagan miqdorlarda naqd pulga sotishni nazarda tutuvchi faoliyat, ya‘ni tovarlarni foydalanish sohasidan shaxsiy yoki umumiy iste‘mol sohasiga o‘tgan vaqtdagi harakatining yakuniy bosqichini ifodalaydi.

Chakana tovar aylanmasi – tovarlarni sotish tarmoqlaridan qat‘iynazar, aholiga iste‘mol tovarlarini naqd hisob-kitob asosida yoki plastik kartochkalari, kredit kartochkalari, banklarning hisob cheklari orqali (bu ham naqd hisob-kitob asosida sotish kabi hisobga olinadi) sotilgan qiymati.

Umumiy ovqatlanish – yuridik shaxslar tomonidan pazandachilik mahsulotlarini tayyorlashga, sotishga va iste‘molini tashkil qilishga ixtisoslashtirilgan faoliyatni amalga oshirish.

Umumovqatlanish aylanmasi – joyida aholiga iste‘mol uchun, shuningdek, turli kontingentdagi aholini ovqatlanishini tashkil qilish uchun tashkilot va yakka tadbirkorlarga o‘zi ishlab chiqargan kulinariya mahsulotlarini (taom, kulinariya mahsulotlari va yarimfabrikatlar), shuningdek, kulinariya ishlovisiz sotib olingan tovarlarni (unli, qandolatli va non mahsulotlari) sotishdan tushgan tushumni ifodalaydi.

Tovar zaxiralari – chakana savdo korxonalarini balansida turgan va kelgusida sotish uchun mo‘ljallangan tovarlar qoldig‘i.

Tovar aylanmasining tovar tuzilmasi – umumiy savdoda nisbiy ko‘rsatkich – jamiga nisbatan foiz hisobidagi solishtirma og‘irlik (ulush) yordamida aks etadigan, umumiy tovar aylanmasi hajmidagi alohida tovar va tovar guruhlari o‘rtasidagi nisbat, ya‘ni tovar aylanmasi tarkibi.

Ulgurji savdo – tijorat maqsadlarida yoki o‘zining ishlab chiqarish-xo‘jalik ehtiyojlariga foydalanish uchun, xarid qilingan tovarlarni naqd pulsiz hisob-kitoblar shakli bo‘yicha sotish.

Iste‘mol tovarlari – yakuniy iste‘molga (oilaviy yoki shaxsiy) qaratilgan, bevosita inson ehtiyojini qondiradigan tovarlar va xizmatlar.

Texnik-ishlab chiqarishga mo‘ljallangan mahsulotlar – ishlab chiqarish iste‘moli uchun mo‘ljallangan mahsulot: xomashyo, materiallar, yoqilg‘i, butlovchi instrumentlar, mashinalar, ehtiyot qismlar, yarimfabrikatlar va boshqalarni o‘z ichiga oladi.

Ulgurji savdo tovar aylanmasi – tuzilgan shartnomalar bo‘yicha tijorat maqsadlarida (kelajakda qayta ishlash yoki sotish) yoki o‘zining ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun naqd pulsiz hisob-kitob shaklida tovarlar sotishdan tushumni ifodalaydi.

Tovar zaxiralari – tovar muomalasi doirasida bo‘lgan tovarlar yoki ulgurji korxonalar balansida turgan va kelgusida sotishga mo‘ljallangan tovarlar qoldig‘i.

Tovar aylanmasining tovar tuzilishi – tovar aylanmasi tarkibi, umumiy savdoda nisbiy ko‘rsatkich – jamiga nisbatan foiz hisobidagi solishtirma og‘irlik (ulush) yordamida aks etadigan, umumiy tovar aylanmasi hajmidagi alohida tovar va tovar guruhlari o‘rtasidagi nisbat.